

Voorwoord

Dit voorjaar ontvangt u naast de nieuwsbrief het boek Monumenten Onderhouden, samengesteld door specialisten van de Monumentenwacht, met daarin de meest voorkomende historische constructies en materialen, gebreken en oplossingen. Dit boek is een cadeau van de vereniging aan u, de leden die er gezamenlijk voor zorgen dat Bewoond Bewaard in de afgelopen 16 jaar uitgegroeid is tot een vereniging die meetelt in het monumentenveld. Dat bleek ook nog eens afgelopen najaar, toen ik werd gevraagd in het bestuur van de Federatie Instandhouding Monumenten (FIM) plaats te nemen. De FIM is de koepelorganisatie waarin vrijwel alle monumentenorganisaties samenwerken. Het is een platform waar ideeën over bescherming, beheer en instandhouding van monumenten worden uitgewisseld. De FIM is daarnaast de belangrijkste spreekbuis tussen belangenorganisaties en de overheid. Meer informatie vindt u op <http://www.fimnederland.nl>.

Dit jaar is niet alleen het jaar van het Agrarisch Erfgoed, maar ook het Jaar van het Interieur. Daaraan besteden we in deze nieuwsbrief aandacht. Het interieur is het meest kwetsbare deel van een monument en de weinige complete ensembles die nog intact zijn moeten worden gekoesterd. Maar ook uw eigen interieur en meubelen vergen onderhoud. Wij zijn dan ook blij dat Margriet Hage, interieurspecialist van Monumentenwacht Noord-Brabant, bereid was een aantal tips met ons te delen.

*Nel Viersen
voorzitter*

Onderhoud van historische interieurs

Margriet Hage

Hoewel het exterieur van een monument vaak beeldbepalend is, vertelt het interieur veel over het gebruik van een pand. Wanddecoratie, plafonds en vloeren vormen een belangrijk onderdeel van de monumentale waarde. Indien er nog losse objecten zoals meubels aanwezig zijn, is het de moeite waard dit zeldzame geheel te behouden. Uit de praktijk van de specialist historische interieurs van Monumentenwacht Noord-Brabant is gebleken dat het op onjuiste wijze reinigen van het interieur vaak de oorzaak is van slijtage en schade. In dit artikel enkele onderhoudsadviezen voor het historische interieur.

Weet wat u heeft

Het materiaal waarvan een interieuronderdeel gemaakt is, bepaalt de onderhoudsmethode. Houten objecten kunnen gemaakt zijn van massief hout, maar er kan ook gebruik zijn gemaakt van meerdere lagen dun hout, finer. Het laatste type is kwetsbaarder dan massief hout en er zullen sneller stukjes loskomen doordat de lijm uitdroogt of omdat het dunne hout reageert op klimaatschommelingen.

Bij een stenen vloer is het belangrijk te weten of er sprake is van natuursteen of aardewerk, dat al dan niet is afgewerkt met een glazuurlaag. Er kan sprake zijn van een kwetsbare glazuurlaag die door dweilen beschadigd raakt.

Bij een gepleisterd plafond is het van belang te weten uit welk type pleisterwerk het plafond bestaat en hoe de bevestiging is aan de bovenliggende balkconstructie. Eventuele scheuren en andere beschadigingen zijn vaak alleen te beoordelen als de opbouw van het plafond duidelijk is. De samenstelling van de pleister is bepalend voor het type verf dat u kunt gebruiken voor de afwerking.

Bij het reinigen van het interieur komt u ongetwijfeld kleine schades tegen. Registreer deze, bijvoorbeeld in een schrift. Schrijf de datum er bij en maak eventueel een foto. Zo kunt u bijhouden of schades verergeren of gelijk blijven. Indien de schade groter wordt, is het raadzaam een specialist te raadplegen.

Wondermiddelen bestaan niet

In verschillende winkels zijn middelen verkrijgbaar die beloven de meest hardnekkige vlekken te verwijderen en een mooie glans achter te laten. Door zo'n middel te gebruiken zou het object weer als nieuw worden. Op korte termijn kunnen deze middelen een goed resultaat geven maar op lange termijn zijn ze vaak schadelijk. Ingrediënten zoals siliconen en paraffine moeten de waterbestendigheid verhogen en sluiten het oppervlak af. Hierdoor kan deze niet

Interieur van een boerderij te Overloon.

meer ademen, wat spanning en haarscheuren in het materiaal tot gevolg kan hebben.

Het is van belang zich te realiseren dat door de tijd heen een patina is ontstaan en dit te accepteren. Een patina is een combinatie van verkleuring, gebruikssporen, oude reparaties en mogelijk vuil dat in een afwerklaag is getrokken. Deze verandering in het materiaal kan niet worden verwijderd. Pogingen om dit wel te bereiken, bijvoorbeeld door schuren, verkorten de levensduur doordat zijn onnodig agressief zijn en meer materiaal verwijderen.

Droog reinigen

Voor alle materialen geldt dat stof en vuil het beste droog afgenomen kunnen worden. Controleer allereerst of er geen opstaande delen zijn die bij het reinigen losgetrokken kunnen worden. Indien er weinig opstaande en losse onderdelen aan zitten kunnen ze worden afgenomen met een zachte stofdoek. Wanneer er veel kleine onderdelen of opstaande decoratie is, is het beter gebruik te maken van een zachte kwast, bijvoorbeeld een make-up kwast. Veeg het stof met de kwast richting de mond van de stofzuiger en verwijder zo het stof uit de ruimte. Gebruik hierbij een stofzuiger met regelbare zuigkracht en zet deze op de laatste stand. Bij de keuze van de kwast is het van belang dat deze geen scherpe metalen band heeft. Bescherm de objecten

Door gebruik van verf met instabiele pigmenten, zijn de reparaties aan de vergulding donker gekleurd.

door het metaal te omwikkelen met bijvoorbeeld isolatietape. Gebruik voor elke objectsoort een andere kwast. Zo wordt voorkomen dat metaaldeeltjes terechtkomen op keramiek waar zij corrosievlekken kunnen veroorzaken. Houten en stenen vloeren kunnen het beste worden gestofzuigd met een parketborstel. Een dergelijke borstel voorkomt krassen van de stofzuigvoet bij oneffen delen.

Waslaag op hout

Als u er zeker van bent dat een houten vloer, een tafel of een lambrisering een waslaag heeft, kan deze onderhouden worden door de aanwezige laag met een wasborstel of niet pluizende katoenen doek regelmatig op te wrijven. Hierdoor ontstaat een dichte beschermlaag. Jaarlijks kan de laag worden aangevuld met een dunne laag was, op basis van bijenwas en carnaubawas zonder oliën of siliconen. Kies voor een neutrale kleur, zodat het object niet verandert van kleur door de was. Breng de was aan, laten het enkele uren drogen om het daarna uit te boenen met een katoenen doek of wasborstel. Delen van vloeren die veel belopen worden kunnen lokaal vaker worden behandeld.

Reinigen van aardewerk en natuursteen

Eén- of tweemaal per jaar kunnen de objecten en vloeren nat worden gereinigd. Doe dit altijd nadat droog is gereinigd om krassen van los vuil te vermijden. Gebruik hierbij twee emmers en drie microvezel dweilen. Vul één emmer met een handjevol zuivere witte Marseillezeep en 10 liter handwarm water. Laat de zeep oplossen in het water en vul de tweede emmer met schoon water.

Ga na het droog reinigen met een licht vochtige doek of dweil met sop over het te reinigen oppervlak. Maak het niet te nat, maar knijp de doek of dweil voor gebruik uit.

Spoel de vloer na met de tweede dweil of doek en de emmer met schoon water. Zorg er opnieuw voor dat de vloer niet te nat wordt.

Droog de vloer na met de derde doek.

Om het vuil niet te verspreiden is het belangrijk na te spoelen. Het drogen is van belang omdat natte objecten kwetsbaarder zijn en sneller vuil opnemen. Daarnaast wordt de luchtvochtigheid beïnvloed als grote oppervlakken nat zijn. De doeken en dweilen kunnen op 60°C worden gewassen in de wasmachine. Doe dit na elk gebruik.

Voor lokale, oppervlakkige vlekken kan een ge vulkaniseerde rubberspons worden gebruikt. Wanneer deze spons droog wordt gebruikt kan deze onder andere roetvlekken verwijderen. Licht vochtig met water en Marseillezeep kunnen ook vlekken van bijvoorbeeld rubber schoenen worden verwijderd. Een beproefd recept bij het verwijderen van vlekken is met een papje van warm water en talkpoeder. Breng het papje aan op de vlek en laat het drogen. Verwijder de gedroogde kalk met een houten spatel. Nat, wit vloei papier dat is afgedekt met een plastic film heeft hetzelfde effect. Laat het vloei papier echter wel enkele dagen onder het plastic liggen.

Klimaat

Een goede relatieve luchtvochtigheid (RV) bevindt zich tussen 40% en 60% en schommelt niet te sterk. Om inzicht te krijgen in het klimaat in huis is het plaatsen van enkele RV meters noodzakelijk. Het is mogelijk zelf meters te kopen. Eenvoudige meters kunt u meestal zelf iken door ze enige tijd in een natte theedoek te wikkelen en daarna de meter op 99% te zetten. Bij luxer uitgevoerde meetinstrumenten is het iken meestal ingewikkelder.

De meest eenvoudige manier om de RV te beïnvloeden is ventileren. Veel historische gebouwen doen dit al op natuurlijke wijze. Nauwkeurig sturen is met deze methode lastig.

Het is mogelijk om de relatieve luchtvochtigheid te beïnvloeden met de ruimtemtemperatuur. Een vuistregel is dat bij verhoging van de temperatuur met 1°C de RV daalt met 4%. Schommelingen in de RV kunnen dus worden gecon-

rigeerd door de verwarming iets hoger of lager te zetten. Deze maatregel, het zogenaamde hygrostatisch verwarmen, is zeer geschikt in ruimten die weinig worden gebruikt. In woonruimten kan het verlagen van de temperatuur in de wintermaanden zorgen voor een oncomfortabele leeftemperatuur. Het is dan noodzakelijk om het klimaat te corrigeren met een bevochtiger. Let hierbij op dat de bevochtiger niet vlak voor een koud oppervlak staat zoals een raam of een betegelde muur. Op dit oppervlak zal namelijk condens optreden. Dit kan vochtvlekken tot gevolg hebben. Het toepassen van bevochtigungs- of ontvochtigungsapparatuur is werk voor specialisten en vergt een specifieke voorstudie.

Margriet Hage is specialist historische interieurs bij Monumentenwacht Noord-Brabant. In deze functie adviseert zij eigenaars en beheerders van monumenten over het (preventieve) onderhoud en de restauratie van interieurs. Hierbij ligt het accent op uitvoerbare oplossingen die zowel voor het monument als de gebruiker acceptabel zijn. Margriet voltooide de opleiding tot meubelrestaurator aan het Instituut Collectie Nederland en studeerde kunstgeschiedenis aan de Universiteit van Leiden. Zij is telefonisch bereikbaar via nummer 0411-64 33 66 en per e-mail: m.hage@mwnb.nl.

Materialen die zijn opgesloten in een constructie kunnen niet vrij uitzetten en krimpen.

Het tafelblad had kleine beschadigingen en is geschuurd en opnieuw gelakt. Hierdoor is het natuurlijke patina verdwenen.

De nieuwe monumenteneigenaar en zijn tuin oftewel drastische tuinrenovaties

Froukje Jonkman, lid bestuur BewoondBewaard

Het is genoegzaam bekend dat de grotere monumenten indrukwekkende tuinen in landschapsstijl hebben waar veel aandacht en waardering voor is.

Minder bekend zijn de tuinen van de kleinere monumentale huizen.

Ze vallen minder op maar komen veel vaker voor. We hebben het dan over tuinen uit de periode 1900-1940, toen de villa's voor de gegoede burgerij een nieuw fenomeen werden.

Juist voor deze tuinen zou meer aandacht moeten komen omdat ze door het ontbreken van kennis kwetsbaar zijn en vaak verloren gaan.

De nieuwe eigenaar van een monument ziet zich vaak geconfronteerd met een tuin waarin het groen zijn eigen gang is gegaan. Uit hun krachten gegroeide bomen, struiken van monsterlijke proporties, slordige paden en terrassen, brokkelige muurtjes en dichtgegroeide vijvers.

Binnen in het monument wordt gewikt en gewogen. Wat moet aangepast worden aan de huidige eisen van comfort, wat moet koste wat kost blijven zoals het is.

Buiten beziet de nieuwe eigenaar zijn tuin en denkt: alles maar eens lekker opruimen. Vaak wordt hij bijgestaan door een zeer daadkrachtige hovenier. Deze ziet de nieuwe tuin al voor zich: een fijn groot terras van Chinees hardsteen, een langgerekte vijver met een muurtje waar uit een gleufje water naar beneden sprankelt. De beplanting lekker simpel en overzichtelijk. De populaire hortensia Annabelle en de fijne groenblijvende bodembedekker pachysandra. Want zoveel tijd wil je nu ook niet weer kwijt zijn aan je tuinonderhoud.

Maar let op. Ook in de tuin moet worden gewikt en gewogen. Want de tuin is ooit ontworpen in samenhang met het huis. Ook hier zijn waardevolle monumentale elementen.

Dat overgroeide brokkelige muurtje verbergt misschien een prachtige verdiepte tuin. Die boom staat nu net zo dat de tuin juist daar een verticaal accent krijgt. En die heesters zorgen voor een mooie geleding in de tuin.

Het is altijd goed om u te laten informeren over de geschiedenis van de tuin.

Misschien is de naam van de ontwerper bekend of zijn er nog oude tekeningen.

Er zijn verschillende tuinstijlen die in de periode 1900-1940 werden gebruikt:

- De gemengde Stijl

Naast symmetrische elementen zoals sierperken en bloemparterres vinden we daarin landschappelijke structuren. Waarschijnlijk zijn er tegenwoordig geen villatuinen meer te vinden met een aanleg in Gemengde Stijl omdat de symmetrische elementen makkelijk te verwijderen zijn en bovendien gemakkelijk verdwijnen als ze niet worden onderhouden. Sommige tuinen hebben nog wel een deel van de landschappelijke structuren behouden zoals villa Jorullo te Bussum en villa Ostwalt te Hilversum.

- De architectonische Stijl

Heeft een nauwe relatie met het huis door overeenkomsten in plattegrond, materiaalgebruik en functie. Deze tuin heeft duidelijke bouwwerken en een intensieve inrichting.

Deze tuinen blijven bij verwaarlozing of modernisering op hoofdlijnen vaak herkenbaar omdat hagen en bouwwerken niet vanzelf verdwijnen. Voorbeelden van deze stijl zijn de tuinen van de Uitkijk in Arnhem en de Vliegerhof in Wassenaar.

- De functionalistische Stijl

Deze stijl kenmerkt zich door de aandacht voor sociale aspecten. De tuin dient als middel ter bevordering van gezondheid en de tuin fungeert als buitenwoonruimte.

De uitstraling is sober en zakelijk, met eventuele bouwwerken op de achtergrond en weinig soorten beplanting. Door de eenvoud van een functionalistische aanleg zijn deze tuinen bijna allemaal verloren gegaan. Een voorbeeld is de tuin van der Oudermeulenlaan 4 in Wassenaar.

- De naturalistische Stijl

Deze stijl legt een duidelijke relatie tussen de tuin en het omringende landschap en heeft een voorkeur voor weidse vloeiende ruimtes. Puur decoratieve elementen ontbreken. Voorbeelden van deze tuinen liggen eigenlijk nooit binnen de bebouwde kom maar meer rondom jongere buitenplaatsen of landhuizen zoals villa de Horst te Heemstede en de Villa Van der Oudermelenlaan 11 in Wassenaar.

Het bijzondere van het verworven monument is vaak overduidelijk. Het bijzondere van de daarbij behorende tuin is wat minder duidelijk.

Daarom is het belangrijk een goed opgeleide tuinarchitect in de arm te nemen. Hij of zij kan beter beoordelen wat weg moet en wat historisch gezien, bewaard moet blijven. Zo kan een ontwerp ontstaan wat zowel het monument als zijn tuin eer aan doet.

Informatie:

Speciale Collecties van Bibliotheek Wageningen UR beheert collecties tuin- en landschapsontwerpen. Deze bibliotheek is vrij toegankelijk voor iedereen, op werkdagen van 9 tot 17 uur. Hier zijn o.a. de tuinontwerpen van Mien Ruys ondergebracht.

Met dank aan het boek 'Villatuinen in Nederland 1900-1940' van Eric Blok en Birgit Lang.

SB4, bureau voor historische tuinen, parken en landschappen

*NVTL : Nederlandse Vereniging voor Tuin- en landschapsarchitectuur,
www.nvtl.nl*

Vakgroep van erfgoedhoveniers, www.erfgoedhoveniers.nl

Wandbespanning, een duurzame vorm van wandbekleding

door Nel Viersen

foto's: Frans Hazenbosch en Xavier Hazenbosch

In 2006 kochten de huidige eigenaren buitenplaats 't Ross in Laren (Gld.). Het pand was 60 jaar door een stichting gebruikt en van het monumentale interieur was niet veel meer over. De afgelopen jaren is het pand grondig gerestoureerd en ziet er inmiddels – zowel van buiten als van binnen - weer piekfijn uit.

Een dergelijke grootscheepse restauratie gaat niet van vandaag op morgen. Veel beslissingen moeten worden genomen. Bijvoorbeeld: wat doe we met de wanden? De kamers zijn groot en hoog en goede wandbekleding is dus cruciaal voor de sfeer. Hoe het er vroeger heeft uitgezien was niet bekend. Om een goede beslissing te kunnen nemen heeft de eigenaresse veel onderzoek moeten doen, maar ook het bladeren in relevante tijdschriften en bezoeken aan bijvoorbeeld Het Mauritshuis en andere musea of monumenten leverden de nodige inspiratie op. Na rijp beraad is gekozen voor stoffen wandbespanning. En het resultaat mag er zijn. Alle kamers op de begane grond stralen een warme, rustige sfeer uit. Hoewel spaarzaam gemeubileerd (daar wordt nog hard aan gewerkt) heb je, dankzij de wandbespanning, op geen enkel moment het gevoel in een relatief lege ruimte te zitten.

Wandbespanning en wandbetengeling: wat is het verschil?

Stof om wanden mee te bedekken is al eeuwenlang een gebruik. Aanvankelijk werden stof (of kleden) los opgehangen, in de loop der tijd werd de stof gespannen zodat de decoraties beter tot hun recht kwamen. Door de opkomst van papieren behang raakte het bespannen met gedecoreerde stoffen in de tweede helft van de negentiende eeuw uit de mode. Gelukkig is de kennis en ervaring niet geheel verloren gegaan en zijn er nog een aantal vakmensen die wanden kunnen bespannen.

Het aanbrengen van wandbespanning is arbeidsintensief en kostbaar. Daar weet Frans Hazenbosch alles van. Tijd om eens een praatje met hem te maken.

Allereerst de vraag: is er verschil tussen wandbespanning en wandbetengeling? Hazenbosch: 'Dat is makkelijk uit te leggen. Wanneer er nog met papier wordt gewerkt spreek je van een betengeling. Wordt er met stof gewerkt dan spreek je van wandbespanning.'

Het wandbespannen of –betengelen is een arbeidsintensief proces. Hazenbosch: “De basis voor een wandbespanning vormt een houten onderconstructie van tengels (oftewel: latten) die op de wand worden geplaatst. Soms is er nog een oude betengeling die gered kan worden, maar meestal moeten linnen en grondbehang vervangen worden.

Wandbespanning is kwetsbaar, daarom wordt op cruciale plaatsen (waar stoeleuning en andere meubelstukken de wand kunnen raken of waar schilderijen moeten komen te hangen) latten aangebracht. We noemen die latten ‘stoellatten’.

Wandbespanning werkt als een spouwmuur. Dat veroorzaakt stofcirculatie en de mogelijkheid van vochtophoping. Om te voorkomen dat wandbekleding van binnenuit wordt aangetast wordt tussen de muur en de wandbekleding een beschermende laag (‘drager’) aangebracht bestaande uit linnen weefsel beplakt met blanco grondpapier. Ook hier staat de ontwikkeling niet stil. Tegenwoordig is het ook mogelijk om kunststofvlies als drager te gebruiken om zodoende stofdeeltjes tegen te gaan en waterdamp door te laten. Om de wandbespanning een ‘rijke’ uitstraling te geven wordt over het behangerslinnen nog molton gespannen. Er dus veel voorbereidende handelingen nodig voordat uiteindelijk de stof op de ondergrond kan worden gespannen.

Nog een andere innovatie. Na verloop van tijd kunnen er steentjes en gruis tussen linnen en spanlatten terechtkomen. Om daar iets aan te doen hebben we, samen met de Rijksdienst, een soort slabbetje bedacht: op een strook stof wordt horizontaal op 15-20 cm hoogte aan de binnenkant van het linnen. Zo wordt voorkomen dat gruis tussen stof en latten terecht komt.’

Waarom kiezen voor wandbespanning i.p.v. een ‘behangetje op de muur’?

Voor het aanbrengen van wandbespanning zijn vele handelingen nodig. Daardoor is het niet goedkoop. Waarom dan toch kiezen voor wandbespanning (of wandbetengeling) en niet gewoon een behangetje op de wand laten plakken.

Hazenbosch: ‘Vroeger hadden wanden vaak een onregelmatige structuur en was wandbespanning of –betengeling nodig voor een glad oppervlak. Tegenwoordig is een gladgeschuurde wand geen probleem meer. Waarom dan toch kiezen voor bespanning of betengeling? Daar zijn meerdere redenen voor.

Door het gebruik van wandbespanning of betengeling wordt de akoestiek van een ruimte aanzienlijk verbeterd. Een goed voorbeeld daarvan is het Prado museum in Madrid. Daar zijn de ruimten om en om ‘gewoon’ behangen en

bespannen. In de ruimtes met behang is het een gekakel van belang, terwijl in de ruimten met bespanning een weldadige rust heerst.

Verder creëert het aanbrengen van tengels een spouweffect achter de bespanning of betengeling. Dat heeft invloed op het klimaat in de kamer. Het werkt als een vorm van isolatie: in de winter wordt de warmte beter vastgehouden, terwijl in de zomer de kamer minder snel warm wordt. Een duurzame vorm van wandbekleding derhalve.'

Goedkoop is het uiteraard niet. De kosten kunnen wel enigszins worden gedrukt. Hazenbosch: 'Naast een traditionele betengeling met linnen en grondpapier is het tegenwoordig ook mogelijk om een speciaal microdoek te gebruiken als drager. Dit doek heeft dezelfde eigenschappen als betengeling. Het is wel minder arbeidsintensief, dus goedkoper, en ook minder kwetsbaar.'

Wilt u meer weten over het werk van Frans Hazenbosch, kijk dan op www.wandbespanning.nl

Houten constructie klaar voor hergebruik.

Het linnen wordt op de tengels bevestigd.

Prachtige wandbespanning in de Pulchri Studio te Den Haag.

Een wandbespanning in een herenhuis te Dordrecht.

Het Hinckaertshuis: zeven eeuwen bouwhistorie en bewoners

Nel Viersen

zomer 1973

*de dakgoot liep
aan de binnenzijde van de voorgevel
de duiven hadden hem verstopt
toen kwam de regen heel erg veel regen
toen ik thuiskwam
in de kamer links van de voordeur
drupte het boven de boekenkast
het linnen plafond hing omlaag
hoogzwanger van water
na evacuatie van de boeken
hebben we heel voorzichtig
via een gaatje aan de rand
vele emmers af laten lopen
het linnen heeft het gehouden
kromp al snel weer op zijn plaats
loopt de goot nog binnenwaarts
waar zijn de duiven*

In 1973, toen dit gedicht door één van de bewoners werd geschreven, werd het Hinckaertshuis bewoond door studenten van het Groninger studenten-corps Vindicat. Ik moet er in mijn studententijd talloze malen langs zijn gelopen, niet wetende wat zich allemaal achter die gevel bevond. Mijn echtgenoot vertelde mij onlangs dat hij wel eens bij een studiegenoot op bezoek is geweest. Hoewel dat al bijna 40 jaar geleden is, weet hij zich een aantal opmerkelijke details goed te herinneren: het enorme schilderij van een schilder uit de Koekoek familie dat aan de wand hing en het door het water doorgezakte linnen plafond.

Sindsdien is er veel veranderd. In de jaren 1985-'86 heeft een ingrijpende restauratie plaatsgevonden. Een aantal van onze leden heeft dat tijdens een excursie in het najaar van 2007 met eigen ogen kunnen zien. Onlangs kregen wij van de Stichting Hinckaertshuis het boek *Het Hinckaertshuis, zeven*

eeuwen bouwhistorie en bewoners toegestuurd. Het is een prachtig boek geworden waarin het restauratieproces, de bouw- en kunsthistorie alsmede de vele bewoners die het huis hebben bewoond in de loop der eeuwen zijn beschreven. Een aanrader voor diegenen die geïnteresseerd zijn in geschiedenis en bouwhistorie.

Het boek is te bestellen in de boekhandel en via www.hinckaertshuis.nl

Programma ALV Bewoond Bewaard

Zaterdag 8 juni 2013

- 10.30 uur Ontvangst met koffie/thee op het stadhuis van Bolsward, Jongemastraat 2
- 11.00 uur Algemene ledenvergadering in de raadszaal van het stadhuis
- 12.00 uur Lunch Marktstraat 3, familie Berkhemer
- 13.00 uur Uitgaande van twee groepen is er voor de ene groep een rondvaart door de grachten van Bolsward (1 uur), de andere groep maakt een stadswandeling o.l.v. een gids (1 uur). Om 14.00 uur wisselen bij het stadhuis.
- 15.00 uur Borrel en afsluiting bij familie Haaksman, Marktstraat 14
- 17.00 uur Einde programma

Uitnodiging Algemene Ledenvergadering op 8 juni

in het stadhuis te Bolsward, Jongemastraat 2

Leden en donateurs van de Vereniging Bewoond Bewaard zijn hierbij uitgenodigd om de Algemene Leden Vergadering op zaterdag 8 juni 2013 te Bolsward bij te wonen.

U kunt zich aanmelden bij de secretaris van Bewoond Bewaard, Ulrike Weller-Aussems, Keizersgracht 416, 1016 GC Amsterdam, telefonisch 06 54705427 of per mail: secretaris@bewoondbewaard.nl
De kosten voor deze dag bedragen 15 euro te voldoen op 0004258170 ten name van Vereniging Bewoond Bewaard te Bosch en Duin.

Agenda Algemene Ledenvergadering 8 juni 2013

1. Opening en vaststelling agenda
2. Mededelingen en ingekomen stukken
3. Verslag algemene ledenvergadering 9 juni 2012
gepubliceerd in de nieuwsbrief najaar 2012
4. Financieel jaarverslag 2013
 - Toelichting van de penningmeester
 - Verslag van de kascommissie
 - Vaststelling financieel jaarverslag
 - Décharge van penningmeester en bestuur
 - Benoeming nieuwe kascommissie
5. Benoeming bestuursleden
6. Wat verder ter tafel komt
7. Sluiting

JAARREKENING 2012

De jaarrekening 2012 van de Vereniging, bestaande uit de balans per 31 december 2012 (met vergelijkende cijfers per 31 december 2011) en de winst-en verliesrekening over 2012 (met vergelijkende cijfers over 2011) alsmede de begroting over 2013, treft u hierbij aan.

De kascommissie heeft zich op 2 april jl hierover gebogen en de jaarrekening 2012 in orde bevonden.

Op de ALV van 8 juni a.s. zullen deze cijfers door ondergetekende worden toegelicht.

Ronald Batema, penningmeester

BALANS per 31-12-2011

Bank rekening courant	€ 1.821,25	Eigen vermogen	€ 26.865,39
Spaarrekening	€ 27.153,85	Reservering jubileum	€ 4.500,00
Voorraad schildjes	€ 1.739,65	Crediteuren	€ 49,36
Tegoedbonnen	€ 50,00	Vooruitbetaalde contributie	€ 225,00
Te vorderen contributie	€ 1.150,00	Voorziening debiteuren	€ 275,00
<hr/>		<hr/>	
	€ 31.914,75		€ 31.914,75

BALANS per 31-12-2012

Bank rekening courant	€ 4.243,26	Eigen Vermogen	€ 28.115,35
Spaarrekening	€ 27.682,28	Reservering jubileum	€ 4.500,00
Voorraad schildjes	€ 1.550,78	Crediteuren	€ 608,47
Te vorderen contributie	€ 425,00	Vooruitbetaalde contributie	€ 72,50
Te vorderen ALV	€ 30,00	Voorziening debiteuren	€ 175,00
Voorziening diner Munnig Schmidt	€ 460,00		
<hr/>		<hr/>	
	€ 33.931,32		€ 33.931,32

WINST-EN VERLIESREKENING 2012 (2011) BEGROTING 2013

Inkomsten	2011	2012	2013
Contributies	€ 10.230,00	€ 11.100,00	€ 10.875,00
Donaties	€ 157,50	€ 157,50	€ 180,00
Bijdragen ALV	€ 405,00	€ 420,00	€ 375,00
Verkoop schildjes	€ 154,00	€ 242,00	€ 154,00
Renteontvangsten	€ 444,52	€ 528,43	€ 500,00
	<hr/> € 11.391,02	<hr/> € 12.447,93	<hr/> € 12.084,00

Uitgaven	2011	2012	2013
Bestuur	€ 553,95	€ 644,10	€ 900,00
reiskosten /representatie	€ 210,00	€ 73,00	
kantoorkosten/portokosten	€ 344,00	€ 571,00	
Financiële-en ledenadm.	€ 1.040,54		
ALV/excursies	€ 1.149,04	€ 1.396,59	€ 1.300,00
Nieuwsbrief	€ 5.212,20	€ 6.173,67	€ 5.500,00
Contributies	€ 250,00	€ 750,00	€ 750,00
Kosten website	€ 508,74	€ 865,00	€ 850,00
Kosten PR/folders/drukwerk	€ 445,06		€ 600,00
Overige kosten	€ 357,60	€ 372,24	€ 375,00
KvK	€ 27,00	€ 24,00	
Zacco merkbewaking	€ 110,00	€ 110,00	
bankkosten	€ 221,00	€ 238,00	
Afboeken voorraad verkochte schildjes	€ 120,19	€ 188,87	€ 120,00
Afboeking debiteuren 2011		€ 172,50	
Voorziening debiteuren	€ 275,00	€ 175,00	€ 200,00
Voorziening diner Munnig Schmidt		€ 460,00	
Kring Brummen			€ 450,00
Winst	€ 1.478,70	€ 1.249,96	€ 1.039,00
	<hr/> € 11.391,02	<hr/> € 12.447,93	<hr/> € 12.084,00

Nieuwe systemen voor oplossen van vochtproblemen

Diedrick de Vilder, BewoondBewaard

In Nederland komen in veel gebouwen vormen van vochtoverlast voor, en dan met name in monumentale, oudere gebouwen.

De overlast kan bestaan uit een onaangenaam binnenklimaat, soms met een muffe geur, uit zichtbare vochtplekken en schimmels.

Vocht levert niet alleen overlast voor de bewoners op, maar tast ook de constructie van het gebouw aan. Maar het vocht voert vrijwel altijd ook nog bouwschadelijke zouten mee, welke de aantasting van de constructie en de afwerking nog verergeren.

De aanpak van vochtproblemen in monumenten is daarom een “must”, niet alleen voor het binnenklimaat, maar ook voor het behoud van ons erfgoed.

Een slechte kwaliteit van het binnenklimaat heeft gevolgen voor onze gezondheid. Onze luchtwegen zijn gevoelig voor langdurige belasting door te vochtige lucht. En schimmels zorgen voor een toename van de concentratie sporen in de lucht. Maar ook mensen met reumatische aandoeningen ondervinden overlast van een vochtig binnenklimaat. Verder vraagt het opwarmen van een

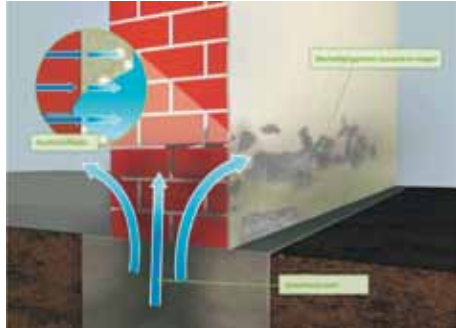
vochtig gebouw meer energie dan het opwarmen van hetzelfde gebouw in droge omstandigheden.

Een deel van de oorzaken van een vochtig binnenklimaat ligt binnen de directe invloedssfeer van de bewoners. Woonvocht, afkomstig van onze aanwezigheid en onze dagelijkse bezigheden, kunnen wij vaak eenvoudig naar buiten weg ventileren.

Soms ligt de oorzaak van een ongezond binnenklimaat echter buiten de directe invloed van de bewoners. Het betreft dan bouwkundige oorzaken die het binnenklimaat nadelig beïnvloeden. Te denken valt aan optrekkend vocht en doorslaand vocht.

In beide gevallen beweegt het vocht zich door de capillairen van het materiaal.

In dergelijke gevallen kan effectief ventileren de situatie verbeteren, maar primair zal de oplossing voor het probleem gezocht moeten worden in het stoppen van de aanvoer van het vocht.

Bij optrekkend vocht wordt dan al snel gedacht aan het injecteren van de constructie zodat er een horizontaal vochtscherm in de constructie ontstaat. Doel hiervan is de opgaande vochtstroom te onderbreken, liefst zo laag mogelijk in de constructie. Het injecteren bestaat uit het boren van gaten van circa 16 mm. doorsnede op onderlinge afstand van circa 150 tot 200 mm. In alle wanddelen waarin het optrekkend vocht zich openbaart. In de geboorde gaten wordt, al

dan niet onder druk, een vloeistof ingebracht die na uitharding een waterdichte horizontale laag vormt in de constructie. Optrekkend vocht kan zo-doende niet hoger meer in de constructie doordringen dan tot het ingebrachte vochtscherm. En aanwezig vocht boven het ingebrachte vochtscherm dient te verdwijnen door natuurlijke verdamping.

De werkzaamheden zijn omslachtig en brengen de nodige overlast met zich mee. En helaas wijst onderzoek uit, dat het beoogde resultaat slechts in circa

35% van de projecten wordt behaald. In de overige 65% van de projecten is de dichting van het aangebrachte vochtscherm niet volledig of veroorzaakt het vochtscherm nieuwe problemen.

Bij doorslaand vocht wordt vaak gedacht dat hydrofoberen de oplossing is. Hierbij wordt de buitenzijde van de gevel, meestal na een intensieve reinigende behandeling, voorzien van een waterafstotend preparaat. Hierdoor wordt neerslag niet langer door de constructie geabsorbeerd maar stroomt het langs de buitenzijde af naar beneden.

Een hydrofobeermiddel dient “ademend” te zijn, zodat woonvocht van binnen naar buiten door de constructie getransporteerd kan worden.

Als de dampdoorlatendheid van het hydrofobeermiddel echter onvoldoende is, zal er een verhoogde vochtconcentratie kunnen ontstaan achter het hydrofobeermiddel, dus nabij het buitenoppervlak van de constructie. Bij vorst kan hierdoor grote schade ontstaan aan het oppervlak van de constructie door het afvriezen van schilvers van de constructie.

Hiermee ontstaat niet alleen esthetische schade, maar meestal neemt het breukvlak van de steen nog makkelijker water op dan de oorspronkelijke huid van de steen. De oplossing is in zo'n geval erger dan de kwaal.

Kenmerkend voor zowel injecteren als hydrofoberen is, dat er een wijziging aan de bouwmassa wordt aangebracht, die niet meer ongedaan gemaakt kan worden. In Rijksmonumenten streeft de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed er echter na, dat uitgevoerde restauratiewerkzaamheden reversibel zijn. Injecteren en hydrofoberen zijn hiermee dus in tegenspraak.

Een innovatieve oplossing tegen optrekkend vocht en doorslaand vocht bestaat in de vorm van elektrokybernetische vochtverdringing. De systemen (er zijn er twee op de markt) gaan uit van een elektrokybernetische pulsgenerator die door het uitzenden van elektromagnetische pulsen de opgaande kracht van optrekkend vocht weet te breken, waardoor de zwaartekracht in staat is het vocht weer naar de bodem terug te laten keren. Daarnaast veroorzaakt de puls ook een hogere verdamping aan het oppervlak van de constructie. Gevolg is dat de concentratie capillair vocht merkbaar afneemt en meetbaar is.

Het meetbaar zijn van de afname wordt in een meetprotocol gevat. Daarmee wordt de afname aangetoond.

De leveranciers zijn overtuigd van de goede werking en bieden meestal een “niet goed, geld terug” garantie. Hierdoor loopt een opdrachtgever financieel geen risico bij de toepassing van Ecodyr.

En voor de constructie bestaat er bij toepassing van een dergelijk systeem geen risico, omdat de installatie reversibel is. Immers, als het systeem wordt uitgeschakeld, zal de beginsituatie weer terugkeren.

Verder worden de systemen geïnstalleerd zonder hak- en breekwerk, waardoor het installeren geen overlast veroorzaakt. Een aansluitpunt op het lichtnet volstaat.

Inmiddels zijn in Nederland vele gebouwen voorzien van een elektrokybernetische vochtverdringing. In die gebouwen, veelal gebouwen van monumentale waarde, variërend van woonhuizen van woningbouw verenigingen tot herenhuizen, kleine kasteeltjes, kerken, molens en forten, is de vochthuishouding ingrijpend in positieve zin gewijzigd: de vochtige constructies zijn gedroogd en het binnenklimaat is veranderd in een prettig leefbaar binnenklimaat. Met alle gevolgen voor de gezondheid en het behoud van het erfgoed.

Geïnteresseerd in de mogelijkheden? Neem contact op met het bestuur van BewoondBewaard

Dubbele beglazing, bewonerservaring met achterzetramen

Jan Overweg, lid BewoondBewaard

Vensters bepalen mede de architectonische waarde van een gevel. Vorm en materiaal typeren een bouwstijl en hebben vaak ook regionale karakteristieken. Uit de grootte van een venster, het gebruikte materiaal, de constructie (de verbindingen) en de detaillering kan de geschiedenis van venster en gebouw worden afgelezen. Historisch glas in een venster, met kleine oneffenheden en tint, is medebepalend voor het monumentale karakter van een pand. Helaas is in de loop der tijd veel historisch glas verloren gegaan. Behoud van nog aanwezig historisch glas is van groot belang. Comfort is prettig en dat veroorzaakt de behoefte om huizen in meerdere opzichten te isoleren; thermisch, tegen geluiden en voor de veiligheid.

In de afgelopen jaren zijn er glassoorten ontwikkeld die in veel historische spouningen geplaatst kunnen worden en in meer of mindere mate voldoen aan de huidige eisen op het gebied van isolatie en veiligheid en tegelijkertijd de eigenschappen van historisch glas zo veel mogelijk benaderen. Monumen-

tenglas en restauratieglas zijn daar voorbeelden van. Met beide termen wordt kunstmatig vervormd glas bedoeld, dat daarmee lijkt op historisch mondgeblazen of getrokken glas. Ook dun dubbelglas wordt wel restauratieglas genoemd. Gelamineerd glas is ook een geschikte soort dun isolatieglas. Ter wille van het comfort wordt deze moderne beglazing gebruikt in monumentale vensters. Daarbij wordt bestaand glas vervangen. Voorwaarde bij vervanging is uiteraard dat het te vervangen glas niet van monumentale waarde is en dat het nieuwe glas in de sponningen past. Eventueel kunnen de sponningen aangepast worden, waarbij de profilering van het raam gehandhaafd moet blijven. Glas dat zelf monumentale waarde heeft, en dat derhalve niet mag worden vervangen, sluit gewenst comfort uit. Dat comfort wordt echter verkregen door aan de binnenzijde, achter het venster, een tweede raam te plaatsen.

Vroeger werden achter de vensters vaak luiken geplaatst. Dat was voor de veiligheid. Omdat die luiken niet voldoende de luchtstroom afsluiten laat de thermische- en de geluidsisolatie van luiken te wensen over. Achterzetbeglazing kent deze beperkingen veel minder en biedt daardoor precies het comfort dat wij verlangen. Bovendien kan er doorheen worden gekeken zodat ook overdag genoten kan worden van de thermische- en de geluidsisolatie. Niet overal zal behoefte bestaan aan geluidsisolatie maar wel aan thermische isolatie en aan beveiliging. Er zijn gebieden waar de geluidsoverlast onaanvaardbare vormen aanneemt. Dat is bijvoorbeeld het geval in de Amsterdamse grachtengordel waar de drukte in de achterliggende dertig jaar sterk is toegenomen met de bijkomende geluidsoverlast. Het aantal bootjes is gegroeid en 's avonds laat en ook 's nachts passeren boten met schreeuwende mensen en versterkte "muziek". Zeker dat laatste is verboden.

Omdat de gemeentelijke overheid niet bij machte is om de geluidsoverlast in te dammen, of dat eenvoudigweg niet wil, hebben bewoners de keus tussen vertrekken of het treffen van geluidsisolerende maatregelen. Wij bewonen ons huis al bijna 40 jaar en zijn niet van plan het te ontvluchten. Gekozen is daarom voor dubbele beglazing, te weten voor achterzet ramen. Essentieel is dat de achterzetramen op gezette tijden kunnen worden opgezet voor de noodzakelijke ventilatie. Bij totale afsluiting dreigt houtrot. Op de bel-etage wordt getest of dit aan de verwachtingen voldoet. Als dat het geval is zullen andere etages volgen.

Wij wilden de functie van de schuiframen handhaven. De contragewichten in de schachten achter de belegstukken moesten dus toegankelijk blijven. Omdat er voldoende ruimte was rond de bestaande vensters is rondom de oude constructie een nieuw kozijn aangebracht waarop de moderne ramen zijn bevestigd. Tijdens de koude dagen in maart viel als eerste op dat de kamertemperatuur bij gelijkgebleven stand van de thermostaat voelbaar hoger was. Ook het geluid van buiten wordt goed gedempt en recent, tijdens een zonnige

dag bleek opnieuw dat de thermische isolatie ook in de andere richting goed werkt, het werd aanzienlijk minder warm door binnenkomende zonnestrallen. Alles bijeen voldoende redenen om de volgende etage te voorzien van achterzetramen.

Op bijgaande foto's is duidelijk te zien wat de esthetische effecten zijn.

Referentie: Historische vensters isoleren Rijksdienst voor cultureel erfgoed. Gids cultuurhistorie 21:2012

Bewoond Bewaard weet raad

Via onze website worden tal van vragen over uiteenlopende monumentenzaken gesteld.

Bewoond Bewaard weet vaak het antwoord.

In vervolg op de vorige Nieuwsbrief is hier een zesde bloemlezing:

Vraag:

Ik woon in een niet rijksmonumentaal deel van het gebouw van mijn VvE. Het gebouw bestaat uit een rijksmonumentaal deel (8 appartementen / eigenaren) en een aangebouwd deel aan de achterkant (2 appartementen / eigenaren).

Onze VvE heeft een grote pot, ik draag dus wel bij aan het onderhoud van het rijksmonument (reguliere bijdrages – geval 1). Dit gebeurt soms zelfs expliciet middels een extra eenmalige bijdrages die ook alleen aan het rijksmonument word besteed (geval 2).

Maak ik aanspraak op belastingaftrek in geval 1 en / of 2, of helemaal niet?

Antwoord:

Het is een interessante vraag die u voorlegt en die wij nog niet eerder zijn tegengekomen. Het zal ook niet zo vaak voorkomen dat slechts een deel van een appartementsgebouw Rijksmonument is en een ander deel niet.

Een appartementsrecht is een aandeel in een gebouw met het exclusieve gebruiksrecht van een deel van het gebouw ('uw' appartement). Dat is zoals de regeling in het wetboek luidt. Voor alle zekerheid zou u dit in de notariële akte kunnen checken. Dit zo zijnde betekent het dat u geen eigenaar bent van uw eigen appartement, maar dat u eigenaar bent voor een bepaald deel van het complex. Voor welk deel staat in de notariële akte vermeld. Als we die redenering volgen en kijken naar de structuur van de fiscale wetgeving zou dat betekenen dat het inderdaad verdedigbaar kan zijn dat u een deel van de instandhoudingskosten van het complex (te weten dat deel dat bestemd is voor de instandhouding van het Rijksmonument en voorzover die kosten fiscaal aftrekbaar zijn) fiscaal kunt aftrekken. Ter ondersteuning van dit standpunt kunt u wellicht gebruik maken van een uitspraak van de Hoge Raad van 25 juni 2010, waarin -kort gezegd- wordt bepaald dat een appartementseigenaar die een deel van de kosten van de fundering voor een andere eigenaar betaalt omdat die andere eigenaar niet wil meewerken, deze 'extra' kosten ook fiscaal mag aftrekken.

U kunt dit standpunt innemen bij uw volgende belastingaangifte en zien wat de reactie is. Indien er nog lopende aangiften zijn die nog niet definitief zijn afgewikkeld kunt u een aanvulling op de aangifte indienen. Wanneer de aangifte wel is geregeld maar de bezwaartermijn van 6 weken is nog niet afgelopen dan kunt u alsnog bezwaar maken.

Sinds 1 januari 2012 zijn de onderhoudskosten nog voor 80% aftrekbaar en wordt sindsdien geen drempel meer gehanteerd.

Vraag:

Wij wonen in een rijksmonument dat sinds 2012 onder de rijksmonumenten valt.

Ik heb het artikel gelezen over scheurvorming in muren, en dit bevestigt min of meer ons vermoeden, namelijk slechte fundering. De muren scheuren momenteel overal waar je kan kijken, als gevolg van hevige verzakkingen.

Wat wij ons afvragen is of er een subsidie verstrekt wordt ter herstel en restauratie, dan wel voor het laten aanleggen van een degelijke fundering, zodat het huis weer voor lange periode mee kan.

Antwoord:

Enige jaren geleden is het systeem ter ondersteuning van onderhoud en restauratie van Rijksmonumenten gewijzigd. Op landelijk niveau is alleen voor niet-woonhuizen (boerderijen, buitenplaatsen, parken en ander historisch groen) of voor woonhuizen die eigendom zijn van een professionele organisatie (bijv. Stadsherstel) een landelijke subsidie beschikbaar (Besluit Rijkssubsidiëring Instandhouding Monumenten, beter bekend als de BRIM subsidie).

Betreft het een woonhuis (zoals, naar ik aanneem, in uw geval) dan is het mogelijk om via het Nationaal Restauratiefonds een laagrentende lening te vragen. Voor informatie daarover verwijs ik u naar de NRF website: <http://www.restauratiefonds.nl/restaureren/Rijksmonument/Restauratiefondshypotheek/Paginas/default.aspx>

Veel gemeenten hebben (nog) een gemeentelijke subsidieverordening op grond waarvan subsidies voor instandhouding en restauratie van monumenten kan worden verleend. Ik heb dat even nagekeken op internet en zo te zien bestaat die mogelijkheid in Bergen ook. U kunt de informatie vinden via: https://e-loket.bergen.nl/inwoner/producten-en-diensten_41373/product/monument-subsidie_643.html

Tenslotte bestaat voor Rijksmonumenten de mogelijkheid om een groot deel (80%) van de daarvoor in aanmerking komende kosten fiscaal af te trekken. Zie o.a. http://www.belastingdienst.nl/wps/wcm/connect/bldcontentnl/belastingdienst/prive/woning/bijzondere_situaties/rijksmonumentenpanden/

Tuin voorzijde Rijks museum.